

Toponomàstica del Vallès Oriental

39

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
1997

Resum: L'any 1975 Enric Garcia-Pey iniciava un recull sistemàtic dels motius i noms de casa de Granollers. Sense saber-ho, començava un treball que ja no el deixaria en tots aquests anys i que ha de donar lloc a l'*Inventari General d'Onomàstica del Vallès Oriental*, un projecte d'investigació que va presentar en l'anuari del Centre d'Estudis corresponent a l'any 1996. A hores d'ara, tanmateix, ja no cal parlar tan sols de projecte —encara que continui essent-ho—, car pot citar i donar referències i parlar de noms i veus preterites o actuals, moltes de les quals són homònimes malgrat la distància en el temps o la geografia. En aquesta ponència fa una anàlisi (en molts casos comparativa) entre les nombroses formes, interpretacions i dialectalismes que es donen en la relació home-entorn, la qual va portar a crear les veus i el seu estudi posterior mitjançant l'onomàstica.

Quan es treballa pensant en la publicació, s'ha trobat al més adient presentar aquests treballs separant els motius i els noms de casa dels noms de lloc, encara que la manera ideal de relacionar-los seria en un ordre alfabètic estricte. Tanmateix, l'experiència fa pensar en aquesta manera ideal de donar-los a conèixer a la gent del poble al qual va destinat, tot i que avui la utilització d'un o altre sistema em fa dubtar sovint. Després ja vindrà l'ordre cronològic i alfabètic rigorós i estructurat.

Així, i seguint aquest criteri, presentem aquesta aproximació a l'estudi toponomàstic de diferents veus recollides per alguns dels pobles de la comarca i la relació que s'hi estableix molt sovint. Per tant, començarem parlant dels sobrenoms que vénen donats per una afèresi (aquell estalvi en la denominació d'una persona), i prescindirem d'algunes síl·labes del prenom. Cal remarcar que utilitzarem sovint, indistintament, malnoms o motius i sobrenoms o renoms. Encara que a Granollers i a bona part de la comarca els anomenem de manera generalitzada *motius* en els dos primers

casos, en els altres dos els farem servir per a aquelles denominacions sorgides sobretot per qüestions de procedència, nissaga o actituds, o bé derivades de l'ofici. Per a treballar s'ha emprat un nombre determinat de poblacions, si bé se n'hi ha afegit escadusserament alguna altra en el cas d'algun exemple concret.

1. Afèresi

Jep, can

Aquesta és una de les formes més característiques per a la vocal de la primera síl·laba de Josep i la primera consonant de la segona. A Santa Agnès de Malanyanes hi ha dues cases amb aquesta denominació; l'una és al costat esquerre del veïnat de Jesús, també coneguda per can Saragata; també hi ha una altra casa, després de cal Fabliolaire, que es coneix per can Jep. A Granollers es coneixen els Dalmau i els Oliveras amb aquest motiu produït per la contracció de Josep.

1.1. L'afèresi del nom de font i el cognom

Vador Domènec, en

A Santa Agnès, en una casa situada més avall de can Rosselló, al carrer de Jaume Cuyàs, hi ha una casa que abans era coneguda només per can Domènec, però en entrar-hi a viure en Salvador Collet, se la conegué amb l'afegitó de Vador, l'afèresi del nou habitant.

1.2. Per una activitat

Quim dels Ocells, en

I també a la Roca trobem una afèresi referida a un home que era molt aficionat a anar a caçar ocells. Novament procedeix del nom Joaquim. En aquest cas, la casa també era coneguda per can Quim dels Ocells.

2. Sobrenoms o malnoms procedents d'animals

Granota, can

Prové d'una masia del barri de la Torreta, al terme municipal de la Roca. Aquest és un nom de casa curiós, car tota la gent que s'hi estigueren de masovers foren anomenats, després de deixar-la, amb el motiu de la Granota. Molts d'aquests masovers passaren a viure a Granollers, on es troben nombrosos referents d'aquest motiu.

3. Trets característics per l'aspecte

Borni, el

A Sant Celoni trobem un home conegut amb aquest motiu perquè havia quedat borni durant la guerra. A Granollers hi havia un home que tenia aquest defecte físic. També s'hi coneix la taverna per cal Borni al carrer de l'Arpa. Amb la forma femenina la Bòrnia es coneixia una captaire de nom Antònia que vivia a Canovelles, però que tenia el seu camp d'acció sobretot a Granollers. Parlava amb dificultat i era bòrnia. I a la Roca encara veiem unes poques ruïnes de la casa coneguda per ca la Bòrnia, situada sobre la cara de llevant de l'autopista, vora del peatge, on vivia una dona coneguda amb aquest motiu.

Peret Maco, el

Es coneixia a Mollet per un home al qual li agradava d'estar-se assegut al portal de casa i parlar amb la gent que passava, als quals deia «Hola, Maco!» o bé «On vas, Maco? Que vas al poble?» Es deia Pere de nom i s'estava a la carretera. La seva casa es coneixia per cal Peret Maco.

3.1. El defecte físic

Coix, el

Es refereix a un avi de Santa Agnès de Malanyanes que tenia una cama de fusta. També era conegut amb la forma hipocorística del prenom i el defecte físic, el Ton Coix, encara que la casa és coneguda exclusivament per cal Coix. I a Granollers hi havia un home que sembla que ho era, de coix. Vivia al barri de can Cebrià, en una casa anomenada cal Coix. En Tomàs Gener de Granollers

recollí un home baldat que anava de mal borràs. Li permeté viure a casa seva al carrer de Corró, a la cantonada amb el carrer de Torras i Bages; la casa va ser enderrocada i ja no es conserva. A causa de la deficiència física d'aquell home amb el qual convisqué, anomenaren curiosament amb la forma femenina Coixa primer la casa i al capdavant també a ell com a motiu.

42

Gravat, el

La forma Gravat es generalitza força a tot arreu; tanmateix, posarem succintament els exemples de la Roca per una persona picada de verola que quedà amb la cara gravada. A partir del motiu es donà el nom de cal Gravat a la casa situada al carrer de Dalt. A Palou trobem la casa de cal Gravat fundada l'any 1740 a ponent del camí que avui anomenem de cal Malo, l'antiga *Strada Francesca*. L'home, a causa de la verola que passà de petit, quedà amb la cara gravada. I a Sant Celoni hi havia també un home gravat de verola que s'estava en una casa del davant de l'església de Sant Ponç, la qual es conexia per cal Gravat, avui ja enderrocada.

Nas, cal

Són freqüents les referències al nas en el camp dels motius; en aquest cas sol, i en els següents en companyia de característiques prou especials. En Roca de Palou era conegut amb aquest sobrenom i vivia al barri de Sant Julià de Palou. La seva casa era coneguda així mateix per cal Nas. Sembla ser que tenia el nas de dimensions poc habituals. Anomenaren també en Jaume Martras com el Nas perquè va viure en aquesta casa del barri de Sant Julià. Una casa de la Roca que ara forma part del barri de can Raurell va quedar com a part principal d'aquesta casa antiga quan fou dividida en diversos habitatges. Era coneguda amb aquesta forma perquè fou propietat de l'home motejat com el Nas de Palou que veiem suara; també era anomenada can Gregori, nom del propietari actual.

4. Diminutius del nom de Pere

Peret Gabriel, can

Originàriament, la casa s'anomenava can Grabiell, però en fer-se la casa nova de can Genís Grabiell, per a distingir-les millor quan s'instal·là el nou propietari, incorporaren el diminutiu ja vigent de l'home al nom de la casa del terme de la Roca, cap al SE de can Sora. La gent avui continua utilitzant la forma Gabriel. També era

coneguda per la Granja a causa de les nombroses construccions que hi ha amb aquesta destinació.

4.1. Despectiu

Perot, en

Fa referència a en Jaume Perarnau de la Roca, aficionat al teatre. En ocasió de representar l'obra el Misteri del Bosc, ell hi féu el paper de Perot. La casa on s'estava s'anomenava can Perot. I en plural, en Perotes, era una forma despectiva que es referia a un encarregat de la fàbrica Roca-Umbert de Granollers que es deia Pere de nom.

5. Nom de casa per la seva estructura

Casa Alta, la

A Granollers es coneixia amb aquest nom l'única casa de planta baixa i pis del veral de cases de l'avinguda de l'Estació del Nord, situada al núm.18 cantonada amb el carrer de Sant Antoni, on havia viscut la Maria Palau. També era una casa del barri de can Jorn a Santa Agnès de Malanyanes.

6. Distingeixen per l'ètnia o el lloc d'origen

Americano, l'

Era un negociant de bestiar (cavalls i eugues) de Sant Celoni. La casa de pagès de procedència primer es coneixia només per ca l'Americano; quan passaren al poble, aquesta es conegué per ca l'Americano de Pagès, i així, la casa de la carretera Vella on passaren a viure es digué des d'aleshores ca l'Americano, ja que un avantpassat va anar a Amèrica a fer fortuna. A Gualba, aquest home tenia llogades les pedreres, i avui els descendents, coneguts igualment amb aquest sobrenom, són propietaris d'una d'aquestes pedreres.

Garrigà, el

Es refereix a en Miquel lcart, que va venir procedent de la Garriga. De la casa on s'estava al carrer de Girona de Granollers en deien cal Garrigà. També era conegut com en Quel Garrigà. A Mollet s'ha recollit la forma femenina Garriganga per una dona que també venia de la Garriga.

7. Per exclamacions o frases fetes

Anar fent, l'

A la Roca són dos els germans coneguts amb aquest motiu, perquè en una ocasió, durant la postguerra, es posaren a menjar coca amb vi bo en un bar. Això, naturalment, feia glatir a qui els veia, i els deien que vivien bé, cosa a la qual ells contestaven: «Anar fent!»

44

Bon Déu, cal

L'avi d'aquesta casa de Mollet tenia el costum, quan venien males tongades, ja fos per mal temps, llamps o pedregades —que li ho malmetien tot—, d'exclamar-se: «Ja ho veieu, tan bon Déu!». Segons una segona explicació, aquesta veu comença amb forma de motiu perquè l'home, que estudiava en un seminari, després d'abandonar-lo, quan parlava amb la gent sempre s'expressava fent alguna referència a Déu: «Si Déu vol», «Déu vos guard». Això —i els seus estudis anteriors— féu que se l'anomenés el Bon Déu, que més tard donà nom a la casa.

7.1 Escatològics

Caga Carrils, el

Era un home de Mollet que sempre tenia a punt: «Jo no en necessito, de comuna, jo cago allà on vull!». En una ocasió es va cagar al carrilet de Caldes.

8. Hipocorístics

Met, en

N'hi hagué molts, de mets, a la majoria dels pobles, i alguns adjectivats per diferents circumstàncies. A Granollers encara conserva la seva popularitat, sobretot al barri de la Creu, la taverna de can Met d'en Jaume Serra, també anomenada can Met de la Creu. Igualment, foren molt populars en Jaume Albanell, en Met massatgista i també una casa al barri del Junyent. Sense moure'ns de Granollers trobem: el Met Calderer, que tenia aquest ofici; el Met de can Malla, perquè sembla que s'havia estat en aquella casa de pagès; en Met de la Pipa, que no la deixava mai; can Met de la Serra, a la serra de ponent, sobre el coll de la Manya; en Met de l'Europa, que era en Jaume Serra Fitó i que va ser-ne el maitre

durant molts anys; el Met Escopeter, que tenia botiga al carrer de Joan Prim, on venia sobretot escopetes, i el Met Roqueta, que era en Jaume Roca de Palou. Conjuminant l'hipocorístic del nom de fonts i el diminutiu del cognom tenim el Met Sacaire, referit a en Jaume Montero, que negociava en sacs a la cantonada del carrer d'Aragó amb el carrer de Goya. És un cas curiós el de ca la Me, al carrer de Francesc Macià cantonada amb el carrer de Goya i el de l'Arpa, on hi ha la casa originària d'aquesta denominació. Inicialment tenia la forma masculina can Me. La gent que encara l'anomena amb la forma femenina sempre havia pensat en un origen diferent del de Jaume-Jaumet-Met-Me i l'associava fàcilment a la brutícia.

8.1 Derivats del nom Josep

Pep Ros, can

És la primera casa de l'esquerra de la carretera de Mataró, després de la cruïlla de la carretera de Santa Agnès, a la Roca del Vallès. L'home es deia Josep i era ros, forma que dona nom a la casa; ara, però, és coneguda per can Vilar.

8.2 Malaltia

Quimeta dels Atacs, la

La dona es deia Joaquina de nom i tenia atacs epilèptics. Les altres dones del carrer amb les quals sortia a cosir no sabien què li passava quan es posava vermella, es recargolava i li sortia bromera per la boca. Vivia en una casa del passeig de la Muntanya de Granollers, que es coneixia per ca la Quimeta dels Atacs. Va morir el dia del bombardeig, i es va fer córrer la veu que de l'ensurt va tenir un atac que no superà.

9. Personatges famosos

Nicolau Dolver, en

A Gualba hi havia un seguidor entusiasta d'aquell líder polític, en Nicolau d'Olwer.

Governador, el

El nou governador Correa es retardà en el seu viatge de visita a la Roca. Mentrestant, en Josep Taixuera pujava amb el carro, i un al qual li agradava la gresca va començar a cridar: «El governador, el governador!» D'ençà d'aleshores fou conegut pel Governador.

10. Ofici o feina

Baldufa, can

Encara que aquest nom no fos per la feina, ens ajuda a comparar dos casos d'aquesta veu. A Sant Celoni es referia a la casa situada al carrer Major, la gent de la qual, d'alçada molt petita, deien que eren com baldufes, i la dona —la Dolors— era anomenada la Baldufa. També s'hi coneixia la casa del carrer de Sant Martí que fa cantonada amb el carrer de Sant Josep, on ara hi ha una casa de pisos. En plural, can Baldufes era la casa de la plaça de les Olles, núm. 8 de Granollers, on en Josep Riera Sayol tenia el taller de torner de fusta. Feia culleres, picadors, baldufes, etc. A la canalla els feia calderins a la baldufa (cèrcols entorn de la joguina), cosa que permetia lligar amb més força el cordill i així rodava més estona. Aquest fet li donà popularitat i d'aleshores ençà no s'ha conegut la casa d'altra manera que can Baldufes.

Boter, el

Era un home que feia bótes al carrer de la Creu de Santa Maria de Palautordera, poble que la gent del país anomena, exclusivament, Palau. L'ofici d'aquest home canvià el nom anterior de la casa, que s'havia anomenat cal Fuster de Viladrau. També era una casa del carrer de Josep Umbert cantonada amb el carrer de Sant Josep de Calassanç de Granollers, on ara hi ha una casa de discos. La casa servia de taller de confecció de bótes i a dins tenien l'habitatge. Un altre boter d'ofici feia bótes a la casa situada a la cantonada del carrer de Jaume I a Mollet. Era anomenada cal Boter, i ara està ocupada per una entitat bancària. És refereix també a la senzilla casa de pagès, completament integrada al mig del barri de la Torreta, que encara conserva un petit hort al davant i al seu entorn. Avui la gent l'anomena la casa d'en Pau Vila, perquè els de d'aquesta casa restaurant del passeig de la Muntanya de Granollers han passat a ser-ne els propietaris, encara que continua conservant la forma tradicional de cal Boter. Amb el diminutiu el Boteret es conexia una família de Sant Celoni que havien estat boters d'ofici;

sembla que eren petits de talla. A Martorelles, en Salvador de Faus, fill de ca la Botera del carrer de Núria i nét dels boters, és conegut per en Vador Boter i el Boteret. Així, doncs, la casa del carrer de Núria on es feien bótes els anys seixanta i els setanta del segle passat, en morir-se l'home que tenia l'ofici de boter i en quedar-se la dona sola, va començar a conèixer-se amb la forma femenina de ca la Botera.

Cantirer, cal

L'Esteve Brunell Aimar, que també li deien el Cap de Càntir, s'estava al carrer Major de Sant Celoni, com l'Antoni Monrabà, que era conegut alhora com el Ton Monrabà. De cantirers n'hi havia tres, al carrer Major, gairebé casa per casa. Una vegada fets els càntirs, els posaven a assecar en filera a fora el carrer, que segons expliquen feia goig de veure.

Cordaire, el

En Ricard Ventura Prat va venir de Blanes a Granollers quan en aquell poble va quedar-se sense feina. El seu amic Soler, l'espardenyer de Blanes per a qui treballava, l'ajudà en aquest canvi i s'instal·là al carrer de Francesc Macià, a la casa que s'anomenarà cal Cordaire. Se'l coneixia, a ell i la casa, amb el nom de la seva feina, ja que feia cordes i cordills. No sembla, però, que es guanyés gaire bé la vida, encara que ell s'ho prenia prou bé. Quan li comentaren això en una ocasió, els respongué sorneguer: «Com voleu que ens en sortim si, com més treballlo, més endarrere vaig!», i és que la corda, teixida amb els dits, es trenca cap endarrere.

Fideuer, el

Aquest home feia els fideus en una casa del carrer de Barcelona de Mollet, anomenada cal Fideuer. Amb un ase i amb una mena de sínia fabricava a fora el carrer, davant de la casa, els fideus que després venien a la botiga. La casa després es conegué per cal Forner Nou, i cal Fideuer passà al núm. 10, on el coneixem avui. En Miquel Montràs Busom sembla que tingué una botiga de fideueria al carrer del Pont de Granollers, i el magatzem al carrer de Sant Salvador. Al carrer de Joan Prim, l'Esteve Camillo tenia igualment aquesta activitat, i es coneixien ambdues cases per cal Fideuer.

10.1 Situació

Forner del Mig, el

Aquesta forma composta amb la situació geogràfica de l'establiment varia la forma estricta del sobrenom derivat de l'ofici. Era el forn de pa de Santa Maria de Palautordera situat geogràficament al mig del carrer Major, respecte als altres que quedaven més als extrems. Abans era conegut per ca la Mercè. A Mollet hi havia un forner que el 1910, procedent d'un altre carrer on tenien pastisseria i forn, va s'establir-se al carrer de Barcelona, on posaren el forn, i l'anomenaren el Forner Nou.

10.2. La feina fora de l'àmbit urbà o menestral

Passa l'Aigua, en

Era un home de la Roca que es cuidava de posar la passera al Mogent quan hi havia rierada perquè hi passés la gent. La casa on s'estava es coneixia per can Passa l'Aigua.

10.3. Diminutiu del nom al davant

Manelet Cafeter, en

Es deia Manel i, afectuosament, se'l coneixia amb el diminutiu i amb l'afegit de la feina, ja que havia tingut un cafè. La casa del carrer Major a la Roca es coneixia per can Manelet Cafeter. A Granollers, en Manel Coll tenia l'establiment a la cantonada del carrer d'Agustí Vinyamata, núm. 1 amb la plaça de Maluquer i Salvador. Aquest establiment era conegut per can Manel o can Manel del Cafè.

11. Parentiu

Bord, el

És amb aquella forma més despectiva que sovinteja gairebé a tot arreu, i en alguns pobles més d'una vegada. Penso que és un malnom cruel que utilitzaven per a anomenar els infants no volguts o que procedien de la casa de caritat. A la Roca, l'home i la casa coneguda per cal Bord sembla que s'originaren perquè sortí de la casa de caritat. També era el cas, a Granollers, d'en Joan Ventura,

que posà carnisseria al carrer d'Alfons IV a dues cases properes. Foren cases de molta anomenada en la seva època i eren conegudes per cal Bord. També can Joia Petit, vora del coll de la Manya, va ser coneguda per cal Bord quan fou habitada per una família de cognom Expósito. A Sant Celoni, al carrer Major, s'hi estava en Josep Ventura, conegut com en Pepet Bord. En aquest cas també sembla que el malnom es dona a un noi que surt de la casa de caritat.

12. Religiosos

Bisbe, cal

A Sant Celoni es coneixia una casa i també un home motejat el Bisbe. Aquest era un hortolà que venia de Calella a vendre verdura. Una altra era cal Capellà, on havia viscut un capellà, tant a Tagamanent com a Sant Celoni. L'home d'aquesta casa situada a la plaça del Bestiar treballava a cal Sacristà, casa situada davant l'estació, on es fabricaven rajols, bigues i tubs de pòrtland. La família es deia Sacristà de cognom. Abans tenien el ciment que es portava amb les vagonetes de Campins. Hi treballaven el Capellà, el Fill de Déu, el Sant Pare i el Sant. En una ocasió, el capellà de Campins va dir al sagristà que anés a cal Sacristà de Sant Celoni a buscar material. L'home, en arribar, va demanar-lo dient que venia de part del capellà de Campins i l'adreçaren al Sant; aquest va dir-li que no se'n cuidava ell, que parlés amb el Fill de Déu, i aquest, alhora, que li digués al Sant Pare. Va agafar una gran enrabiada perquè es pensava que es reien d'ell. La feina que tingueren a explicar-li-ho perquè s'ho cregués... Es coneixia per la Capellana la mestressa de cal Capellà, que s'estava en un pis del carrer Major, encara que diuen que aquesta dona se la coneixia així per la faldilla que duia, semblant a una sotana. Continuant a Sant Celoni trobem cal Sant Pare. Era una casa situada al carrer de Pau Casals i també al carrer de Sant Joan, on feien de carboners. A Vallderiolf hi havia la casa anomenada cal Sant Pare, situada al barri Raurell, al terme de la Roca. Estava just davant de l'antiga masia de la qual formava part, ja que era una cort que fou reconstruïda i habilitada com a habitatge. A Granollers hi hagué un gran casal, cal Monjo, del qual queden imatges. Els seus finestrals van ser aprofitats per a incorporar-los d'una manera absolutament irregular a la casa que havien anomenat cal Ray d'Or de la plaça de les Olles, on ara hi ha una granja geladeria.

13. Relacionats amb el transport

Aixafa carros, l'

Eren carreters de Mollet que feien tragines d'ordinari, i carregaven tant, que feien caure el carro i l'animal.

50

Xurriaques, en

La Montmeló hi havia un carreter que feia anar molt les xurriaques perquè arriessin els cavalls. Comercia amb llenya i portava els costals al forn. Deien que els donava bé de menjar, als animals, però que l'estable estava foradat i es perdia per sota; per això els tenia tan secs. La casa del carrer Major de Montmeló era coneguda per can Xurriaques, on tenia una tenda i hi tancava la mula; abans era coneguda per can Miqueló.

En el camp estricte de la toponímia

Els termes municipals d'Aiguafreda i Tagamanent són veïns per la riera de l'Avencó, de Picamena o del Pujol, que pel seu centre divideix els dos municipis i per això tenen espais comuns. Comparteixen sovint nombrosos topònims, com ara el gorg de les Senyores, la Platgeta, els ponts de Peu de Costa, la Bisbal o Picamena, els quals queden situats, el primer, a peu de la costa que comença a enlairar-se de cara a la carena de la Figuera; el segon, vora de la casa de la Bisbal que queda al terme d'Aiguafreda, i el tercer, per les ruïnes d'avui de l'antiga casa de Picamena al terme de Tagamanent. Tanmateix, comparteixen un topònim tan suggestiu com el de l'Afrau, en tots dos casos en zones feréstegues i inhòspites, com bé ens designa aquest nom i del qual deriven d'altres que hi porten o que fan referència a la situació geogràfica.

14. Fondalades

Afrau, el sot de l'

A Tagamanent hi ha un sot d'una pregonesa que imposa. També era anomenat de les Mines perquè s'hi explotaren mines de barita. A ponent del serrat dels Corbs baixa engorjat entre la carena dels Pous i el serrat de les Savines, més enllà de la cara de migdia de Bellver i a llevant de les ruïnes de can Coll. Fa honor al seu nom, feréstec i aspre. Recull l'aigua del sot de can Coll i va a la riera de Vallcàrquera, vora de can Bosc.

Afrau, el camí de l'

Anava cap a la casa de l'Afrau al terme de Seva i sortia arran de la cara de ponent de la rectoria d'Aiguafreda de Dalt. Potser la casa de l'Afrau, al terme de Seva, dona nom a aquesta pregona torrentera d'Aiguafreda, encara que també podria ser al revés, és a dir, que per la feréstega naturalesa del lloc es denominés l'indret i després la casa que s'hi faria. Al capdavant també es crearà un nou topònim: la vall de l'Afrau.

15. Relleu

Sovint podem parlar del relleu que es dona per mitjà d'una metàfora. Un exemple és la forma morro per a anomenar un formació rocosa molt característica. Tal com el seu nom ens recorda en la toponímia, són morreres de roca, grenys avançats que surten endavant i que tenen una forma especial en la qual a vegades hom vol veure una semblança animal. Així, per exemple, al terme de la Roca trobem el morro de Gall, o bé a Caldes el morro de Porc o de Vedella. En canvi, a Tagamanent, segurament la composició i la tonalitat del sòl s'encarrega d'adjectivar-lo adequadament.

Negre, el morro

És un front de carena format per un sortint sobre el començament de la serra allargada del Mas Déu, que acaba al turó d'en Cuc. Un ampli front arquejat de llosa de to molt fosc puja seguint el traçat del camí de Vallforneris; des d'aquest i entre els torrents de la baga d'en Cuc, al terme de Cànoves, puja per la carena el terminal per l'obaga i el torrent del Mas Déu. Potser el to negre de la llosa li dona aquest adjectiu, encara que hi ha qui diu que és perquè el bosc era molt espès i fosc.

16. Zones de pas

Els llocs de pas són espais sobresortints d'una serra, en aquest cas a Caldes, al final de la serra Llisa quan es puja en direcció nord. Des d'aquest característic indret obert, amb el Cor de Maria a sota —lloc, aquest, arrecerat—, abans ens podiem enfilem definitivament al Montmajor, situat de cara al nord.

Vent, el pic del

És el punt més elevat del Montmajor o muntanya del Farell, on hi ha la creu i comencen a caure la serra Llisa i el serrat del Vent. Magnífica talaia oberta als quatre punts que li ha donat aquesta denominació característica.

52

17. La terra

Dels conreus i les vinyes, els pagesos, per la necessitat d'identificar les seves terres, anomenen amb gran precisió els diversos conreus amb els noms de camps, feixes, horts, peces, rompudes, etc., i així, el que ells en principi entenen com a cosa natural de la casa, sense gaire importància, s'investeix en el pas dels anys i amb referència obligada en registres, cadastre i altres documentacions de la pàtina de transcendència necessària, que d'altra banda no han deixat de tenir mai des del moment de la primera denominació.

Feixones, les

Són nombroses les referències als conreus en feixes, però especialment en llocs com les terres accidentades del terme de Fogars de Montclús. Això va fer que s'estructuressin nombroses porcions de terra amb forma de feixes, denominades de manera afectuosa o volgudament acariciadora en aquesta ocasió. Així, s'ha triat aquesta forma pel seguit de llargues feixes dels conreus del Vilardell situades a llevant del camí que mena al Salicrup, sobre el veïnat de les Casetes.

Rompuda, el pla de la

A Tagamanent moltes vegades s'arrencaven els arbres, s'hi feia rompuda i s'aprofitava la terra per al conreu. Aquesta era una plana situada entre l'ermita de la Móra i la Caseta. Avui només serveix de pastura, però l'havia conreat la gent que habitava la Caseta. S'havien arrencat els marges i se'n tragueren els arbres per al conreu cap als anys trenta.

17.1. Les vinyes

Pel que fa al conreu de les vinyes, sovint són anomenades pel nom, el cognom, el renom o el malnom del seu propietari o parcer, i això es veu arreu dels municipis de la comarca. Un dels llocs més

característics potser són les terres de Vallgorguina, on aquest tipus de conreu era extensíssim i avui ha desaparegut gairebé per complet, ocupat el seu lloc pel bosc. Això ho podem veure sobretot a les vinyes de Tapioles, d'on sortien un raïm i un vi que tenien fama. Així mateix, cal remarcar aquelles peces que rebien un qualificatiu per la seva situació, per la condició que tenien o pel sentiment cap a la terra que posseïen els seus propietaris o usuaris. Així, veiem la característica:

Vella, la vinya

Estava situada al límit de la propietat de can Riba de la Serra, on hi havia un pedró amb tres cares amb els límits terminals de Montmeló, Granollers i Parets. Ara queda dintre el circuit de velocitat. A Sant Celoni es coneixia la vinya Vella a la parròquia d'Oizinelles, on hi havia nombroses soles aprofitades per al conreu de la vinya, que igual com veiem a Vallgorguina desaparegué substituïda pel bosc. També es trobava dins l'extens terme municipal de Sant Celoni, però en aquest cas a la parròquia de Fuirosos.

Vinyotes, les

Aquesta és la forma despectiva que rebien, potser per la dificultat del terreny, els caients de can Recordà a Santa Agnès de Malanyanes. Les terres que anaven de la Torre (l'originària casa coneguda amb aquest nom, ara enderrocada i de la qual només queden els fonaments) fins a can Recordà eren vinyes i camps, i estaven situades sobre el torrent de la Torre.

18. Espais urbans

Als pobles vallesans, un dels trets característics són els mercats, sobretot a les viles més grans de la comarca, i així queda també remarcat en la toponímia. El mercat ramader era important a Granollers i a Sant Celoni pel rodal de pagesia i per les importants transaccions comercials que s'hi feien. Així, encara avui podem trobar al nomenclàtor, com a part integrant del teixit urbà de Sant Celoni:

plaça del Bestiar, la

Aquest indret ha estat reformat i urbanitzat notablement de nou. Era l'antic emplaçament del mercat del bestiar. Avui es coneix també amb aquest nom el tram que antigament s'anomenava el

carrer de les Flors. A Sant Celoni, avui es conserva en el nomenclàtor oficial de la ciutat i continua fent-s'hi el mercat cada dimecres. En canvi, a Granollers ha desaparegut totalment, fins i tot en el llenguatge col·loquial de la gent antiga de la vila. En aquest cas, com en l'anterior, era el punt del mercat on hi havia i es negociava amb el bestiar. D'aquesta plaça surt un carreró estret que desemboca al carrer de Sant Roc, anomenat a la mateixa època carrer de les Someres (nom ara també totalment oblidat), segurament perquè era el lloc on mercadejaven amb aquests animals; i ara el carrer és anomenat oficialment, en el nomenclàtor urbà, carrer de Tomàs Alba Edison. La plaça del Bestiar de Granollers s'anomena plaça de Maluquer i Salvador, encara que els granollerins rancis en diuen de can Sínia, per l'antiga sínia que feia giravoltar un ase amb catúfols, lloc on encara avui hi ha la font d'aquesta plaça arran del quiosc de diaris.

18.1. S'utilitzen les formes Major, Gran o a vegades Vella; aquesta és típica de Sant Celoni o bé de Castellterçol, on cada any per la festa major, davant l'Ajuntament, celebren les famoses danses de Castellterçol i el ball del Ciri. S'empra per a denominar els espais més antics tant de convivència com de pas, com ara el carrer o la plaça on girava la vida comercial del poble. Aquests espais, inicialment, eren sovint els únics on es desenvolupava tota la vida.

Major, la plaça

Hi és anomenada la plaça d'Aiguafreda, encara que també en diuen de la Ferreria, ja que hi havia instal·lats aquells ferrers que li donaren vida. És el punt neuràlgic del poble i un recer agradable. Està situada on comencen el carrer del Pont i el carrer Major, tots dos, però, com a parts integrants de l'antic camí ral. Pel seu costat de llevant, marxant de cara a migdia, hi ha el carrer de la Móra. Per contrast, la de Granollers s'anomena plaça Gran de manera tradicional, encara que no oficial. De fet, el seu nom ha estat variat amb el pas del temps i segons la gent que manava a la Casa Gran. És també el punt central de la vida granollerina, amb la Porxada presidint-ne l'espai.

18.2. Al voltant del carrer principal, però sobretot darrere d'aquest, hi ha una vida complementària que la gent aprofita per a les diverses activitats: horts, corrals, tallers, encara que aquests es donen més sovint a les entrades de les cases, amb les activitats de

ferrers, fusters, boters i altres. Com a característics per la seva activitat i per les conseqüències que en derivaven és interessant de fer esment de:

Neu, el carrer de la

Estret carreró de Santa Maria de Martorelles que queda a un nivell inferior respecte a la plaça de l'església i que surt a la plaça de Joan Matons, després de la plaça del Rei. Quan nevava a l'hivern, la neu que queia a la plaça es fonia en tocar-hi el sol, però en aquest carreronet, sempre a l'ombra de les cases, no es fonia la neu fins que arribava el bon temps, de manera que hi quedava acumulada. Noms tan característics com el de la Ganiveta els trobem per raons semblants a Lliçà de Vall i a Mollet.

Ganiveta, el carrer de la

A Mollet, per les baralles de veïns, sembla que no els costava gens de sortir amb els ganivets. Avui es diu carrer de Martí l'Humà. I a Lliçà de Vall el trobem al veïnat de sobre can Cantallops, a la serra d'aquesta casa situada a la cara de migdia del camí de Sant Valerià. A la cara nord-est tenien un pou comú amb molt poca aigua, i els veïns de les tres cases al matí maldaven per ser els primers a aconseguir treure'n, perquè s'acabava de seguida i quedava eixut. Això era un niu de raons, i més d'una vegada havia sortit la Ganiveta per a resoldre el conflicte. Avui el carrer s'anomena oficialment carrer del Sol. Tanmateix, la gent que hi viu l'anomena amb la forma Ganiveta.

18.3. També hi ha els noms populars que dimanen d'alguns elements característics, com ara els ponts. Un exemple és el d'Aiguafreda, amb el pont de l'Abella sobre el Congost, avui malauradament tapat pel nou tram de la carretera desdoblada que hi passa per damunt. Un altre exemple, també desaparegut, és el pont que hi havia sobre la carretera de Mataró, concretament sobre la via del tren de França a Granollers.

Pont, el carrer del

El camí ral, al seu pas per Aiguafreda, ha rebut diversos noms en el nomenclàtor urbà; en aquest cas, el tram més meridional fins a la plaça Major passava pel pont sobre el Congost. També a Granollers, la majoria dels granollerins vells encara l'anomenem d'aquesta manera, malgrat que no ha estat mai el seu nom oficial.

Antigament era la carretera de la Roca o de Mataró i el carrer de l'Aurora; avui és el carrer de Josep Umbert. El pont que salvava la via del tren de França poc abans de l'estació, sobre la sortida de la carretera de Mataró —de pas estret— tingué una gran rellevància en el seu temps.

19. *L'article salat*

És molt utilitzat en la toponímia d'algunes zones, sobretot al Montseny.

Fatgella, el pla sa

Al terme del Montseny, va ser un dels primers topònims als quals el pastor va fer-me referència. En aquest indret trobem un pla que no es creu que fos utilitzat pels carboners en un altre temps, però que podia facilitar alguna mena de conreu al final de les terres del mas Muntades, situat sobre el collet del Collell.

19.1. I entre els turons característics del Montseny i el coll de les Agudes hi ha un seguit de topònims d'aquestes característiques: el puig ses Olles, el puig sa Creu, el coll ses Basses i el coll i el puig sa Carbassa:

Olles, el puig ses

Avui, en aquest puig s'hi ha desmuntat la base militar que l'havia desfigurat completament. A sota hi ha el coll Pregon, i damunt d'aquest, el tradicional i avui conegut de manera exclusiva amb el nom de turó de l'Home, l'antic puig sa Creu.

Basses, el coll ses

És l'espai que el separa del turó del Catiu d'Or, on l'aigua es quedava entollada i s'hi formaven bassals. Marxem per sota, de cara al nord, pel camí de les Agudes fins a arribar al coll sa Carbassa.

19.2. Segurament pel simbolisme de les creus, que trobem moltes vegades o gairebé sempre en punts preponderants, té a veure amb misteris, bruixes, beneficis i malefics. Un exemple és el coll sa Creu, situat al capdamunt de Vallgorguina en el pas del camí que avui és la carretera que uneix amb el Maresme.

Sacreu, el coll

És un punt culminant al capdamunt del termenal de Vallgorguina amb Arenys d'Amunt, que creuem per la carretera d'Arenys a Sant Celoni a 368 m d'altitud. A Vallgorguina, aquest punt que ens dóna una creu com a topònim ens pot fer pensar en qüestions transcendents per les llegendes i la tradició del lloc. Tanmateix, no deixa de ser una cruïlla de camins que pel costat de ponent ens porta pel camí de la serra de Parent Rost fins a la casa Nova de Pibernat i que pel de llevant dóna nom a un ampli espai fins a la urbanització que s'hi ha fet, des del qual es pot accedir al pla de les Bruixes, al coll Senís i al Montnegre.

20.3. Les creus com a símbols i records d'un succés tràgic les trobem gairebé sempre vora dels camins, per exemple al camí ral, a la pineda Fosca (entre la Llagosta i Mollet), en aquest cas per a recordar la mort d'un traginer a les mans dels bandolers a Sant Fost, a l'altre costat del camí que hi ha davant la casa de can Gaig.

Gaig, la creu de cal

És una creu de ferro sobre un pedestal de pedra situada davant de can Gaig, arran de camí. També és coneguda com la creu dels Carlins. Fou construïda al final del segle XIX i està situada al costat del camí que va de can Gaig a can Matança i al mas Llombart. Comemora l'afusellament de vuit carlins i un guardabosc de la Conreria el 5 d'agost de 1869.

Enric Garcia-Pey

Membre de la Societat d'Onomàstica

